Vol. 3, No. 1, 2017

УДК: 261.6

ЕКУМЕНІЧНІ ІНІЦІАТИВИ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО

Оксана Волинець
Національний університет "Львівська політехніка"

(стаття надійшла до редколегії – 11.02.2017 р., прийнята до друку – 10.03. 2017 р.)

© Волинець О., 2017

Проаналізовано теоретичний та практичний аспекти екуменічної діяльності Митрополита УГКЦ Андрея Шептицького. Досліджено праці Митрополита про екуменічні ідеї та можливості проголошення Патріархату Української Церкви.

Ключові слова: *Церква, унія, діалог, екуменічний рух, Патріархат.*

THE ECUMENICAL INITIATIVES OF METROPOLITAN ANDREY SHEPTYTSKY

Oksana Volynets

The article analyzes the work of Metropolitan Andrey Sheptytsky devoted to the problem of unification of Ukrainian churches. The Metropolitan's view on the issues of separation caused by foreign influences on historical, cultural and mental development of the Ukrainian people is being researched. It turns out that A.Sheptytsky put great hopes in the reunification of the Ukrainian Greek-Catholic Church, which, being combined dogmatically with the West and ritually with the East, was objectively intended to work. Practical activity of A. Sheptytsky is being analyzed aiming at organization of structures, including: the Order of Studites, the Eastern branch of the order of Redemptorists, Theological Academy which was assigned the task of uniate labour based on a method of dialogue. Ecumenical initiatives of Metropolitan on the territory of Western Europe and Russia are exposed.

Particular attention is paid to A. Sheptytsky's ecumenical dialogue with the hierarchs of the Orthodox Church and his arguments stating the importance of unity for all Ukrainian people. In this context, Metropolitan's position regarding the declaration of the Patriarchate of the Ukrainian Church, which was quite ambiguous, is being analyzed. On the one hand, the formation of the Patriarchy could lead to a complete reunion with the Universal Church, and on the other, there was a potential threat of schism within the Ukrainian Church.

Keywords: *Church, union, dialogue, ecumenical movement, Patriarchy.*

Актуальність досліджуваної теми. Сьогодні в Україні спостерігається значний інтерес до питання об'єднання церков християнської традиції та створення єдиної Помісної Церкви. Ці заклики лунають не лише з боку української влади, а й помітним стає рішучість та, до певної міри, готовність самих церков до екуменічного діалогу. Зокрема, про свої наміри до екуменічного діалогу заявляють Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Автокефальна Православна Церква та Українська Греко-Католицька Церква. У цьому контексті особливого значення набуває позиція Митрополита УГКЦ Андрея Шептицького, який порушував це питання ще у першій половині XX ст., проте його підходи та рекомендації не втратили своєї актуальності і сьогодні.

Джерельною базою для опрацювання обраної теми стали насамперед пастирські послання, звернення до духовенства і різних спільнот та

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

листування Митрополита Андрея Шептицького, у яких порушено питання об'єднання українських церков та можливості створення Київського Патріархату. Важливе значення для аналізу проблематики мали праці дослідників життя та діяльності Митрополита Шептицького, зокрема, І. Гриньоха, К. Королевського, В. Ленцика, у яких звернено увагу на питання ролі А. Шептицького у проповідуванні та відстоювання ідеї екуменічного діалогу. Незважаючи на значний внесок згаданих авторів, поза їхньою увагою (з об'єктивних причин часу) залишилось питання можливості використання об'єднавчих ідей Митрополита А. Шептицького у сучасному екуменічному діалозі українських церков.

Мета роботи полягає у дослідженні екуменічної позиції Митрополита А. Шептицького та з'ясуванні можливості адаптувати певні його ідеї в умовах сучасного екуменічного діалогу в Україні.

Дослідник життя та діяльності Андрея Шептицького Іван Гриньох зазначає, що: "Не є таємницею для кожного, хто цікавиться життям Митрополита Андрея, що ідея з'єднинення роз'єднаного християнського світу була домінантною ідеєю Слуги Божого Андрея. Увесь його життєвий шлях стояв неначе під якимось містичним впливом її важливости і динаміки. Митрополит не приховував цього факту ні перед ким, він виразно вважав і називав ідею з'єднинення ціллю свого життя, за ту ідею він готовий був страждати і вмирати" [2, с. 99]. Ще у 1907 році у Пастирському посланні "Зближаються часи", Митрополит акцентує на необхідності згуртування навколо ідеї об'єднання Східних Церков, втілення якої потребує багато часу та зусиль. Незважаючи на те, що ця праця є надто складною, вона, водночас, відображає найщиріше бажання духовенства і народу до єдності і є "правдивим ідеалом". На думку Митрополита, саме УГКЦ, у силу об'єктивних обставин (поєднання вірою з Заходом, та обрядом зі Сходом) повинна докласти всіх зусиль для повернення єдності Церкви [2, с. 29]. Саме український народ, у силу об'єктивних обставин, більше ніж інші слов'янські народи і католики покликані до праці над об'єднанням церков. На думку А. Шептицького, українці не лише можуть, а й зобов'язані, а відтак, покликані до праці над об'єднанням [4, с. 133].

Досліджуючи джерела втрати єдності та їх генези, Андрей Шептицький стверджує, що будь-які антагонізми ментально не притаманні українському народові, відтак – це щось чуже, ззовні принесене на українські землі. Ця чужа спадщина достатньо легко була прищеплена українському народові, який упродовж віків не був сувереном своєї волі, перебував під впливом різних іноземних держав, кожна з яких аплікувала власну духовність і прагнула не лише вкорінити її в українському народі, а й змусити його визнати чуже як своє, рідне, ментально притаманне нашій ідентичності. Митрополит Шептицький наголошує, що трагедія нашого роз'єднання полягає в тому, що "ми приймали на слово і шляхом спадку від зовсім чужих нам світів" усі елементи роздору, які в історичному минулому роз'єднували ці світи. Власне, причиною нашої слабкості стала довірливість до чужоземних завойовників і чужих вчителів [2, с. 163–164]. У своєму пастирському посланні з нагоди 950-річчя хрещення України-Русі, митрополит Андрей зауважує, що найсумніші і найболісніші обставини нашої історії, від князівських міжусобиць і до сучасних йому партійних суперечок та розподілу України між різними державами, розривали наш народ на частини, а відтак, "уся наша історія назначена тим сумним знаком браку єдності" [5, с. 272].

Праця над об'єднанням українських церков вимагала створення відповідних церковних структур, які б практично реалізовували ідею Митрополита. Ще у 1907 році А. Шептицький прагнув заснувати у Львові вищу школу, яка б готувала майбутніх працівників у справі об'єднання. Однак, через вороже ставлення до такої ідеї з боку польської ієрархії, цей задум не був реалізований. У січні 1909 року Митрополит впроваджує обов'язкову молитву з проханням єдності, яка мала виголошуватись у всіх церквах першої неділі кожного місяця. У 1929 році у Львові було відкрито Богословську Академію перед якою А. Шептицький поставив завдання продовжити традицію Києво-Могилянської Академії, виконуючи роль посередника між Західною та Східною культурами. У 1939 році Митрополит засновує Унійний інститут, який очолив Климентій Шептицький. Для унійної праці, на думку Митрополита, найбільш надавалися монаші Чини, які зберегли чистоту східної традиції, обрядовості та українську духовність. З метою праці над об'єднанням А. Шептицький відновив монаший Чин студитів, який опирався на східну традицію та в Уставі якого було зазначено про необхідність праці над злукою. Згодом було засновано східну гілку монашого Чину редемптористів [4, с. 271]. Незважаючи на те, що до Чину редемптористів входили переважно голландці

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

та бельгійці, вони швидко адаптувались в українському суспільстві, вивчили мову, прийняли східний обряд, а, основне, виховали плеяду видатних українських місіонерів, серед яких відомі єрархи УГКЦ – Митрополит Володимир Стернюк, Єпископи Филимон Курчаба та Миколай Чарнецький, які служили в Україні, а в еміграції Митрополит Максим Германюк, Єпископи Михайло Гринчищин та Володимир Маланчук [4, с. 157–158]. Окрему увагу Митрополит звернув на справу організації Російської Католицької Церкви. З цією метою у 1907 році він інкогніто виїжджає до Росії, де проводить зустрічі з прихильними до Католицької Церкви православними єпископами та, таким чином, прагне укріпити унійний рух серед українців, росіян і білорусів. Організаційне оформлення Російської Католицької Церкви відбувалось в узгодженні з папою Пієм X, який наділив А. Шептицького відповідними повноваженнями. Уже 20 червня 1907 року Шептицький призначає свого першого Генерального Вікарія Кам'янець-Подільської єпархії, яким став священик Олексій Зерчанінов. Цю номінацію 22 травня 1908 року підтвердив папа Пій X. Генеральний Вікарій Зерчанінов, такими чином, став водночас душпастирем не лише у Кам'янець-Подільській єпархії, а й для всіх католиків східного обряду в Росії. Варто зауважити, що з метою легітимації прав А. Шептицького на таку діяльність, 14 лютого 1908 року Пій X надав Митрополиту титул Апостольського Адміністратора Кам'янець-Подільської єпархії, а 18 лютого цього ж року наділив його надзвичайними повноваженнями на території всієї Російської імперії [4, с. 141].

Екуменічна діяльність Митрополита не обмежувалась лише теренами України. Він часто виїздив на Захід і не лише прагнув поширити там свої ідеї, а й організовував Унійні з'їзди у Велеграді, підсумком роботи яких стали "Акти Велеградські", які засвідчили прагнення Західної і Східної Церков до діалогу і зближення. Завдяки зусиллям Митрополита у Нідерландах було засновано "Унійний Апостолят", а у Англії було видано "Іренікон" та "Eastern Churches Quarterly". Результатом практичних заходів А. Шептицького став Унійний рух, який і сьогодні продовжує свою діяльність у справі зближення обох культур. Унійна діяльність Митрополита викликала значний інтерес в ієрархії Католицької Церкви, зокрема, їх підтримав Кардинал Мерсіє, завдяки старанням якого папа Пій XI поставив перед монашим згромадженням Чину Бенедиктинців завдання працювати в унійному руслі [4, с. 271]. Пропагуючи зближення Західної та Східної культур ще у першій половині XX століття Митрополит А. Шептицький заклав фундамент для подальшої екуменічної діяльності. Важливим кроком у подоланні роздору між Західною та Східною церквами став акт папи Римського та Царгородського Патріарха про анулювання взаємної анатеми (7 грудня 1965 року) [4, с. 273], а нещодавня зустріч папи Франциска та Патріарха Російської Православної Церкви Московського Патріархату Кирила в Гавані свідчить про те, що екуменічний діалог постає актуальним викликом сьогодення, який потребує довгої і кропіткої праці, а, головне, доброї волі для досягнення єдності. Варто зауважити, що УГКЦ, Глава якої Митрополит А. Шептицький був одним з перших ініціаторів екуменічного руху, сьогодні, видається з політичних міркувань, не залучена до цього діалогу.

Складовою порозуміння між церквами у Всесвітньому масштабі мав би стати діалог та зближення між українськими церквами Східної традиції. Митрополит Шептицький неодноразово у своїх відкритих листах та посланнях звертався до православної ієрархії та духовенства із закликом до спільних дій у справі порозуміння та об'єднання. Зокрема, у листі до Православних Архієреїв в Україні (грудень 1941 р.) Андрей Шептицький зазначав, що прагнень та старань до єдності лише з боку УГКЦ недостатньо. Діалог повинен підтримуватися і Православними Церквами. Подолання всіх суперечок, які роз'єднують український народ і передовсім релігійних роздорів, сприятиме національній єдності. У цьому ж листі А. Шептицький зазначає, що ця єдність видається можливою, оскільки "нас ділять і роз'єднують не якісь особисті справи, але справи, що перед дуже давніми віками розділили наших предків. Нас ділять суперечності між греками і латинянами, нас ділять традиції, перейняті від грецької та московської Церкви" [2, с. 401]. Митрополит пропонує план дій, який складається з таких елементів: щире бажання до єдності усього духовенства і народу; молитва за єдність; готовність до взаємних поступок; діалог [5, с. 400–401]. Одним із важливих моментів, який сприяв би порозумінню та зближенню між церквами Східної традиції, була церковна мова. Зокрема, у листі Архиєпископа Православної Церкви Іларіона Огієнка до А. Шептицького зазначено, що українська інтелігенція, яка часто не розуміє, у чому повинна полягати віднова Української Церкви, бачить дерусифікацію Церкви лише у переході на українську

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

мову в богослужіннях. Тому українська інтелігенція, вимагаючи "насильного загального запровадження" української мови, прагне отримати зовнішній ефект, забуваючи про духовний вимір Церкви. Огієнко акцентує, що: "вона (інтелігенція) не розуміє, що можна правити Служби Божі по-українському, а Церква позостанеться все-таки московською по духові, традиції, ідеології… Цебто, підмінюється внутрішній животворящий дух зовнішньою мертвою формою, як це було з катом України москалем Постишевим, що носив українську вишивану сорочку" [5, с. 398]. Важливим питанням у справі порозуміння між двома церквами, на думку Іларіона, є розбіжності між догматом та обрядом в обох церквах. Огієнко погоджується із А. Шептицьким щодо відходу Української Православної Церкви від первісного християнства, що стався через "неканонічне насильство" з боку Московської Церкви та водночас зауважує, що УГКЦ теж зазнала нашарувань, що спотворили обряд, з боку Римо-Католицької Церкви. Власне, очищення обох церков від принесених ззовні чужих практик сприятиме наближенню однієї церкви до іншої [5, с. 399]. У листі – відповіді до Іларіона Огієнка (21 лютого 1942 р.) Андрей Шептицький зазначав, що завдяки, хоч і повільним, але змінам всередині Церкви та після рішення Апостольського Престолу, УГКЦ повернулась до обряду періоду Могили та Рутського. Цей крок, на думку А. Шептицького, є надзвичайно важливим у порозумінні та наближенні УГКЦ до Православних церков [5, с. 403].

Розуміючи значення української інтелігенції як національно-патріотичного провідника українського народу А. Шептицький звертається до православної інтелігенції з проханням сприяння у справі порозуміння. Митрополит зауважує, що на цьому етапі повна злука є неможливою. Вона може стати можливою лише після довгих змагань з обох сторін. Проте, вже зараз необхідно наближуватись один до одного і пізнавати себе взаємно. Однак Митрополит досить рішуче і, на нашу думку, випереджаючи час, висловлюється за об'єднання Православної Церкви із Вселенською Церквою. А. Шептицький наголошує, що така злука не вимагає якогось відречення від звичаїв, передання чи обряду, не становитиме загрози для національних та релігійних цінностей українського народу, а навпаки, сприятиме зближенню з усіма християнськими народами і культурами [5, с. 413]. Незважаючи на те, що аргументи Митрополита були досить переконливими, вони негативно сприйнялись православною стороною. Зокрема, православні не сприйняли запропонований А. Шептицьким метод об'єднання, що передбачав злуку із Вселенською Церквою, аргументуючи свою позицію прикладами з історії України, котрі аж ніяк не сприяють пропаганді унії на теренах України [5, с. 415].

Відповідаючи на відкритий лист православної інтелігенції, Митрополит Шептицький продовжує дискусію і зазначає, що звинувачення його у пропозиції, яка передбачає цілковите підкорення Римській Церкві, є безпідставним. Він наголошує, що його бачення такої злуки основується на понятті автономії, тобто автокефалії, а відтак, є "цілковитою відсутністю" цієї залежності. А. Шептицький зазначає, що: "…ми, греко-католики, не маємо ніякої волі старшувати і накидатися нашим братам, але навпаки, ми готові навіть з власною стратою їм підчинитися, так що й повна злука двох українських віросповідань виглядала би так, що радше треба б говорити про підчинення греко-католиків під власть київського патріарха" [5, с. 420].

Безумовно, ідея об'єднання українських церков, на думку Митрополита, мала б увінчатися створенням Патріархату. Ця ідея піднімалась протягом усієї християнської історії нашого народу. Вона відображена у діяльності Ярослава Мудрого, Йосифа-Велямина Рутського, Петра Могили, які в період церковного занепаду і роз'єднання здійснювали всі можливі заходи, спрямовані на досягнення єдності. Важливість створення Патріархату Української Церкви розуміли і керівники відродженої у 1917–1920 роках Української Народної Республіки. Першого Патріарха Києво-Галицького та усієї Русі вони вбачали в особі Митрополита Андрея Шептицького [1, с. 127–128]. Про ці плани відомо зі спогадів Логина Цегельського про розмову з Головою Директорії Володимиром Винниченком: "А що Ви сказали би на те, якби ми Вам забрали Шептицького до Києва на Митрополита всієї України?.. Очевидно, що на уніатського. Православ'я скасуємо. Це воно нас завело під царя восточного, православного, то воно проводило обмосковлення України. Православ'я завжди буде гравітувати до Москви. Ваша унія добра для відрізнення і від Польщі і від Москви. Уніят із природи стає українцем. Скличемо Синод єпископів, архімандритів та представників мирян з України і порадимо їм прийняти унію, а Шептицького поставимо на чоло. Ще й порозу-

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

міємось з Римом, щоб його зробив Патріархом України… Ми говорили про це між собою. Це серйозний план" [5, с. 139]. Безумовно, бачення В. Винниченком ролі Московського Патріархату як антиукраїнської структури знайшло своє підтвердження протягом останнього століття. Діяльність Православної Церкви Московського Патріархату на теренах України продемонструвала її негативний вплив на українство, що проявився у повній втраті її адептами своєї національної ідентичності, вікової культури та традиції. Питання Церкви в Україні та можливості створення Патріархату було в центрі уваги всіх урядів УНР. Зокрема, в період урядування П. Скоропадського в Україні продовжувала існувати Католицька Церква, ієрархія якої залишилась від часів Російської імперії. Паралельно з нею у Києві виникає невелика община католиків східного обряду. Лише в період уряду С. Петлюри (травень 1919 року) Україна отримала представництво при Святому Престолі спершу в особі М. Тишкевича, а згодом – редемпториста бельгійця Франсуа Ксав'є Бонна, який з метою надання духовної підтримки українським емігрантам у Канаді перейшов у східний обряд [3, с. 199]. Однак, основна увага П. Скоропадського була звернена на Православну Церкву. Церковне питання розділило український політикум на два табори. Перший, до складу якого входили прихильники союзу з Росією, проголошували ідею співпраці з Церквою Московського Патріархату та вбачав в особі архієпископа Волинського, палкого проповідника православ'я в Галичині, Антонія Храповицького, майбутнього Митрополита Київського. Інший табір, який репрезентували прихильники повної незалежності України, прагнули не лише незалежності Української Церкви від Московського Патріархату, а й проголошення Патріархом Київським сильного незалежного українського церковного провідника, якого вони бачили в особі Митрополита Андрея Шептицького [3, с. 199]. Як відомо, дійти згоди не вдалося, а відтак відсутність у скрутний для України час (встановлення більшовицької диктатури) український народ (за винятком цього періоду Галичини) вкотре залишився без справді українського духовного провідника народу. Погоджуємося з думкою К. Королевського про те, що якби провідники УНР дійшли згоди та проголосили Патріархат Української Церкви на чолі з Митрополитом А. Шептицьким, який був у сопричасті з Римом, ця подія мала б значні наслідки для всієї України. Враховуючи той факт, що за принципами Православної Церкви сопричастя основується лише на Главі окремої Церкви і якщо цим Главою є католик, то обрання Митрополита А. Шептицького Патріархом Української Церкви означало б її возз'єднання із Вселенською Церквою, тобто Унію [3, с. 199–200]. Водночас необхідно зазначити, що позиція А. Шептицького з цього питання була неоднозначною. З одного боку, він був прихильником ідеї автономії Української Церкви, проте принципово не прагнув використати ситуацію у власних інтересах, а трактував її як спосіб повернення всієї України до Католицької Церкви і лише за умови, що проголошення його Патріархом повинне відбутися шляхом усвідомленого вибору абсолютної більшості. А. Шептицький, немов би передбачаючи події, поставився до цієї ситуації з обережністю, оскільки розумів, що вона досить хитка і нежиттєздатна. Окрім цього, Митрополит передбачав можливий спротив деяких єпископів, які в результаті Унії змушені були б не лише визнати суперечливі догми, а й прийняти примат Папи Римського. Відмова православного єпископату виконати ці умови загрожувала появі в Українській Церкві внутрішньої схизми.

Так, питання порозуміння, злагоди та взаємного зближення залишається актуальним завжди, а в умовах сучасних українських реалій набуває особливої гостроти. Це стосується не лише релігійного, а й суспільно-політичного контексту. А. Шептицький був першим українським Митрополитом, який розглядав екуменічний рух з позиції його вартості для українського народу у пошуку його власної ідентичності, відродження культури та духовної традиції. А. Шептицький не лише теоретично досліджував питання об'єднання Українських Церков, а й реалізовував практичні кроки до такої злуки (відкриття Богословської Академії, відновлення Чину студитів, заснування східної гілки Чину редемптористів, звернення до православних ієрархів тощо). Екуменічні ідеї А. Шептицького знайшли підтримку на Заході, а засновані ним екуменічні студії та Унійний рух до сьогодні діють у Європі. Особливої уваги науковців варті ідеї А. Шептицького про можливість створення Патріархату Української Церкви. Звичайно, його ставлення до цієї ідеї було не однозначним і тому існує можливість, а навіть необхідність у подальшому дослідженні цієї проблематики. Відтак певні ініціативи та пропозиції Митрополита УГКЦ А. Шептицького заслуговують уваги науковців, політиків, духовенства, широких верств населення і можуть бути прийняті й

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua

адаптовані українською спільнотою у справі порозуміння між роз'єднаними частинами українського народу.

1. Волинець О. О. Українська Греко-Католицька Церква і держава: теорія та практика взаємодії / Оксана Волинець, Микола Гетьманчук, Любомир Ржиський. – Львів : Видавництво Нац. ун-ту "Львівська політехніка", 2007. – 264 с. 2. Гриньох І. Слуга Божий Андрей – благовісник Єдности / Іван Гриньох. – Мюнхен, 1961. – 220 с. 3. Королевський К. Митрополит Андрей Шептицький (1865–1944) / Кирило Королевський. – Львів : Свічадо, 2014. – 512 с. 4. Ленцик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий / Василь Ленцик. – Львів : Свічадо, 2001. – 608 с. 5. Митрополит Андрей Шептицький. Життя і діяльність. Документи і матеріали 1899 – 1944. Т. 1. – Львів : Свічадо, 1995. – 521с.

1. Volynets O. O. Ukrainska Hreko-Katolytska Tserkva i derzhava: teoriia ta praktyka vzaiemodii / Oksana Volynets, Mykola Hetmanchuk, Liubomyr Rzhyskyi. – Lviv : Vydavnytstvo NU "Lvivska politekhnika, 2007. – 264 s. 2. Hrynokh I. Sluha Bozhyi Andrei – blahovisnyk Yednosty / Ivan Hrynokh. – Miunkhen, 1961. – 220 s. 3. Korolevskyi K. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi (1865–1944) / Kyrylo Korolevskyi. – Lviv : Svichado, 2014. – 512 s. 4. Lentsyk V. Vyznachni postati Ukrainskoi Tserkvy: Mytropolyt Andrei Sheptytskyi i Patriarkh Yosyf Slipyi / Vasyl Lentsyk. – Lviv : Svichado, 2001. – 608 s. 5. Mytropolyt Andrei Sheptytskyi. Zhyttia i diialnist. Dokumenty i materialy 1899 – 1944. T. 1. – Lviv : Svichado, 1995. – 521s.

Lviv Polytechnic National University Institutional Repository http://ena.lp.edu.ua